

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Рассказовой Ольги Ігорівни
про дисертаційну роботу

**Білик Олени Миколаївни «Теорія та методика соціалізації іноземних
студентів в освітньо-культурному середовищі
вищого навчального закладу»,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка

У контексті глобалізаційних процесів інформаційного суспільства пошук шляхів сприяння соціалізації особистості набуває нового сенсу, оскільки успішність цього визначального у житті людини процесу зумовлює перспективи розвитку усього соціуму, є підґрунтям для збереження культури людства, запорукою подолання глобальної кризи та інтерсоціальних проблем сучасної цивілізації. Особливо актуалізується зазначене з огляду на розширення міжкультурних контактів, активізацію освітньої міграції, яка є однією із характеристик сучасних глобалізаційних процесів, збільшення контингенту іноземних студентів в освітніх закладах України.

Наголосимо, що освіта виступає важливою складовою соціалізації особистості, допомагає іноземним студентам опанувати нові соціальні ролі, сприяє формуванню ціннісних орієнтацій, соціальних якостей та соціальної поведінки в умовах інокультурного соціуму, що визначає актуальність дослідження проблематики, пов'язаної зі створенням в освітньому середовищі сучасного закладу вищої освіти сприятливих умов для розвитку соціальності іноземних студентів, як результату реалізації соціально контрольованої складової їх соціалізації. Розв'язанню цієї проблеми і присвячене дисертаційне дослідження О. М. Білик, яке репрезентує наукові розробки авторки стосовно обґрунтування теоретичних і методичних засад соціально-педагогічного супроводу процесу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі закладу вищої освіти.

В анотації до дисертації відображено результати дослідження; схарактеризовано наукову новизну отриманих результатів та їх практичне значення; наведено відомості про апробацію результатів дослідження; ключові слова.

Логіка наукового пошуку авторки зумовила структуру дослідження, згідно якій розкриття порушеної проблематики відбувається в чотирьох розділах, що передбачають: визначення специфіки соціалізаційного процесу в соціокультурному просторі інформаційного суспільства та змін у соціалізації студентів відповідно до трансформацій інформаційної доби, визначення особливостей іноземних студентів як об'єкта соціалізації в соціокультурному просторі сучасної України; обґрунтування теоретичних засад соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів (з'ясування специфіки соціалізації іноземних студентів, вивчення освітнього середовища закладу вищої освіти як чинника соціалізації

іноземних студентів, освітньо-культурного середовища, у якому розгортається процес їхньої соціалізації, визначення ролі соціально-педагогічного супроводу в підвищенні ефективності соціалізації зазначеної категорії студентів), обґрунтування структурно-функціональної моделі соціально-педагогічного супроводу досліджуваного процесу, експериментальна перевірка його ефективності у практиці діяльності закладів вищої освіти України. Кожен розділ дисертації містить висновки, представлено також загальні висновки дослідження, що споглядаються як змістовні й обґрунтовані.

Заслуговує на позитивну відзнаку чіткість у визначенні автором наукового апарату дослідження: об'єкт, предмет і мета логічно узгоджені та спрямовані на обґрунтування теоретичних і методичних засад соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу. Концептуальні положення та завдання сформульовані вченою коректно та набули розкриття в основному тексті дисертації.

Необхідно звернути увагу, що О. М. Білик було проведено докладний аналіз джерельної бази – опрацьована значна кількість наукових філософських, психологічних, соціологічних, педагогічних джерел, наукових праць з проблем міжкультурної комунікації, інтернаціоналізації сучасної вищої освіти (971 джерело, з них 42 – іноземною мовою).

Методологічним підґрунтям для вивчення соціалізації іноземних студентів у соціокультурному просторі України авторка визначає специфіку соціалізації особистості в такому просторі, зокрема, специфіку соціалізації саме студентів, а також виявлення особливостей іноземних студентів як об'єкта соціалізації в соціокультурному просторі сучасної України, що дає їй підстави ґрунтовно схарактеризувати сутність та специфіку соціалізації іноземних студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу.

Наголосимо, що вихідним положенням рецензованої дисертації є розуміння авторкою соціалізації іноземних студентів як процесу, що, протікає у контексті міжкультурної комунікації, набуває характеру акультурації та проходить через традиційні для соціалізації етапи: адаптації (засвоєння), інтеграції (відтворення), індивідуалізації (розвиток) як шляху залучення іноземних студентів до культури українського соціуму у процесі стихійного та цілеспрямованого встановлення системи нових суспільних зв'язків і залежностей під час здобуття вищої освіти в Україні. Науковий інтерес становить визначення авторкою специфіки процесу соціалізації іноземних студентів, яка, на її думку, полягає у тому, що вони вже соціалізовані в соціумі рідної країни, а в країні навчання знову зазнають впливу всіх складових нового соціального середовища, крім того, самі стають агентами соціалізації для представників українського соціокультурного простору.

Заслуговують на увагу виокремленні О. М. Білик аспекти соціалізації іноземних студентів: міжкультурний та професійний. Особливо відзначним доречність визначення останнього, оскільки якість професійної освіти, яку здобувають іноземні студенти, що і є основною метою їх перебування в Україні, суттєво залежить від успішності засвоєння, відтворення та розвитку ними цінностей, традицій, норм поведінки інокультурного соціуму.

Крім того, розглядаючи динаміку розгортання соціалізації іноземних студентів протягом всього періоду їх навчання, з урахуванням особливостей відповідно до часу та якості перебування цих студентів в Україні, дисертантка виокремлює три соціалізаційні етапи: соціальна адаптація, соціальна інтеграція, соціальна індивідуалізація. Таким чином, дослідниця пропонує нове бачення проблеми, дискутуючи із прихильниками звичних поглядів, що склалися в сучасному педагогічному дискурсі, стосовно визначення всього періоду перебування іноземних студентів в країні навчання як соціальної адаптації.

У результаті опрацювання наукових розвідок, авторкою здійснено аналіз освітнього середовища як чинника соціалізації іноземних студентів, що дозволило виокремити такі його структурні елементи: крос-культурний, організаційно-технологічний, навчально-професійний, соціально-виховний.

Заслуговує на схвалення те, що О. М. Білик, докладно вивчивши теоретичні та практичні напрацювання щодо застосування психологічного, соціально-психологічного, педагогічного, психолого-педагогічного супроводу різних аспектів адаптації та професійної підготовки іноземних студентів, запропонувала стосовно забезпечення ефективності соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу України саме соціально-педагогічний супровід та визначила його як особливий вид соціально-педагогічної діяльності, який здійснюється протягом усього періоду навчання. Користуючись обґрунтованою методологією, відповідно до обґрунтованих нею етапів соціалізації іноземних студентів, вчена надала характеристику процесу супроводу, що спрямований на соціально-педагогічний захист досліджуваної категорії студентів на етапі соціальної адаптації, соціально-педагогічну допомогу на етапі соціальної інтеграції та соціально-педагогічну підтримку на етапі соціальної індивідуалізації у процесі акультурації через взаємодію супроводжуваного (іноземного студента) із супроводжуючим (соціальний педагог, працівник структурного підрозділу, відповідального за підготовку іноземних студентів, куратор, працівник деканату, викладач або інша особа, яка забезпечує супровід) шляхом координації позитивних зусиль представників освітньо-культурного середовища закладу вищої освіти і соціокультурного простору країни навчання у цілому.

Погоджуємося з думкою авторки, що результатом соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів є розвиток їхньої соціальності, що визначає: рівень їх входження в новий соціум, організацію життєдіяльності відповідно до існуючих у цьому соціумі норм, традицій, правил, відтворення яких у соціальній міжкультурній взаємодії відбувається зі збереженням власної етнокультурної ідентичності, розвиток засвоєних норм, традицій, правил поведінки в інокультурному соціумі, професійних цінностей шляхом реалізації власних соціокультурних проектів, пов'язаних із отримуваною професією, із привнесенням власного світобачення, розуміння їх у контексті діалогу культур та подальшої професійної самореалізації.

О. М. Білик обґрунтовано розглядає соціальність іноземних студентів у сукупності двох складників: міжкультурного (зумовленого потребами акультурації) та соціально-професійного (зумовленого потребами професійного становлення та розвитку), а також визначає критерії встановлення рівня її

розвитку: когнітивно-інформаційний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий, поведінковий у сукупності відповідних показників.

Відзначимо, що, характеризуючи рівні розвитку соціальності іноземних студентів, дослідниця визначає сутність креативного рівня розвитку соціальності іноземних студентів у сформованості їх соціальної культури (соціально-професійного та міжкультурного складників) та у професійній і особистісній самореалізації в інокультурному соціумі; реалізацію продуктивного рівня розвитку соціальності в соціальній (міжкультурній та соціально-професійній) компетентності та інтегрованості в інокультурний соціум; виявлення репродуктивного рівня соціальності у соціальній (крос-культурній та соціально-професійній) грамотності та адаптованості іноземних студентів до нетрадиційного освітньо-культурного середовища та соціуму країни навчання.

Позитивно можна оцінити, що дисертація має практичне спрямування, оскільки ґрунтується не лише на теоретичних узагальненнях, але й на урахуванні практичного досвіду соціально-педагогічної діяльності щодо створення сприятливих умов для підвищення ефективності соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу України. Зокрема, обґрунтовуючи структурно-функціональну модель соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів вчена дає детальну характеристику кожного її компонента, визначаючи його роль в реалізації супроводу, докладно зупиняється на визначенні тих методів і форм соціально-педагогічної діяльності, які застосовуються відповідно до напрямів й етапів супроводу під час його реалізації як соціально-педагогічного захисту, соціально-педагогічної допомоги та підтримки.

Цікавим є те, що для доведення ефективності обґрунтованого соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів у процесі дослідно-експериментальної роботи дослідниця залучає до участі в експерименті заклади вищої освіти різного галузевого спрямування: культурно-мистецького, педагогічного, аграрного, інженерно-технічного, економічного, визначаючи для кожного з них провідну соціально-виховну ідею: роль культури та мистецтва у соціальному становленні особистості; специфіка національних освітніх систем у соціальному становленні особистості; екологічні проблеми та проблеми забезпечення продовольством у процесі соціального виховання; соціально-виховні впливи віртуального соціокультурного простору інформаційного суспільства; економічна та фінансова культура і культура харчування в соціальному становленні особистості. Описуючи упровадження власної наукової розробки, О. М. Білик конкретизує проведені заходи відповідно до особливостей кожного із задіяних в експерименті закладів вищої освіти та розглядає їх стосовно розвитку кожного із показників обґрунтованих критеріїв визначення рівня розвитку соціальності.

У дослідженні ґрунтовно розкрито увесь процес впровадження соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів, який спрямовувався не лише на безпосередню роботу з іноземними студентами щодо розвитку рівня їх соціальності, але й на удосконалення освітньо-культурного середовища вищого навчального закладу шляхом підготовки представників такого середовища до

реалізації супроводу та координації соціально-виховних впливів освітньо-культурного середовища та соціокультурного простору країни навчання. Як інновацію авторки відзначимо створення при студентській раді закладів вищої освіти Центру міжкультурної комунікації та соціальної інтеграції іноземних студентів, який координує діяльність всіх учасників супроводу та дозволяє об'єднати їх зусилля в у процесі його впровадження.

Достовірність і новизна дослідження забезпечуються ретельною дослідно-експериментальною перевіркою сформульованих теоретичних положень, результати якої засвідчили позитивні зміни рівня сформованості соціальності в експериментальних групах.

Практичне значення дисертації підтверджується і створенням іноземними студентами під керівництвом авторки відеофільмів етнокультурного змісту, пов'язаних із усвідомленням іноземними студентами звичаїв та традицій української культури, що стали першими спробами їх професійної самореалізації.

Слід зазначити, що отримані у процесі дослідження результати були оприлюднені на 19 міжнародних та 8 всеукраїнських конференціях, обговорені та отримали позитивну оцінку на засіданнях кафедри соціальної педагогіки Харківської державної академії культури, застосовувалися під час проведення заходів із керівниками структурних підрозділів, що відповідають за навчання іноземних студентів, викладачами, кураторами, працівниками бібліотек, гуртожитків, представниками студентського самоврядування.

Можемо стверджувати, що результати репрезентованого наукового дослідження отримали достатню наукову апробацію. Так, матеріали дисертації О. М. Білик висвітлено в 55 публікації, з них 46 одноосібних, зокрема: 1 монографія; 16 статей у фахових виданнях України, 5 статей у виданнях, що індексуються в міжнародних наукометричних базах даних, 4 статті у періодичних зарубіжних виданнях; 27 публікацій, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації, 2 публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації. Автореферат відповідає змісту дисертації.

Позитивної оцінки заслуговують 18 додатків, в яких представлено проміжні розрахунки, таблиці допоміжних цифрових даних та інший матеріал, необхідний для повноти сприйняття дисертації.

Зазначене вище дозволяє стверджувати, що рецензована дисертація є самостійним завершеним науковим дослідженням, результати якого мають важливе теоретичне і практичне значення для розв'язання проблем, зумовлених інтернаціоналізацією вищої освіти України.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу О. М. Білик в цілому, вважаємо за необхідне висловити певні зауваження та побажання:

1. Попри загальну позитивну оцінку розробленої авторкою структурно-функціональної моделі соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі закладів вищої освіти, відзначимо, що нам здається більш коректним позначення самих іноземних студентів як співсуб'єктів супроводу, на відміну від автрського сприйняття їх як об'єктів, що є не зовсім відповідним панівній у вищій школі концепції особистісно-орієнтованої освіти. Крім того, включення у концептуально-цільовий компонент соціально-

виховних умов та чинників, на нашу думку, не є цілком обґрунтованим. Не зовсім зрозумілим є також зв'язок між визначеними умовами та чинниками.

2. Зважаючи на сучасні реалії, робота б виграла якщо б авторка надала більше уваги питанню вивчення проблеми девіантної, зокрема аддиктивної поведінки іноземних студентів, як чинника, що заважає їхній успішній соціалізації в освітньо-культурному середовищі закладів вищої освіти.

3. На нашу думку, дисертаційну роботу можна було б значно посилити, якби, характеризуючи соціалізацію іноземних студентів в сучасному соціокультурному просторі України (п.п.1.3.), дослідниця навела б узагальнений соціально-психологічний портрет такого студента.

4. Небезперечними є запропоновані авторкою критерії та показники оцінки рівня розвитку соціальності іноземних студентів. Так, міжкультурний складник поведінкового критерію соціальності – міжетнічна та міжкультурна толерантність оцінюється за допомогою методик, наприклад «Толерантність як риса особистості», що свідчать про його приналежність не до поведінкового, а скоріше до мотиваційно-ціннісного критерію. Дивує також відсутність особистісного критерію, де могли б бути відображені соціальні якості, зокрема і толерантність або соціальна лабільність, що роблять особистість більш сприятливою до інтеграції іншої культури. Натомість визначений емоційно-вольовий критерій, що вказує на прихильність авторки до тлумачення вольових якостей як пріоритетних у структурі соціальності іноземних студентів з чим ми не можемо цілком погодитися.

Проте зазначені зауваження мають дискусійний характер та не зменшують наукову значущість дисертаційного дослідження, яке є концептуальними, цілісним, завершеним, важливим для розв'язання проблем теорії та методики соціалізації іноземних студентів.

Підсумовуючи, зазначимо, що дисертація Білик Олени Миколаївни «Теорія та методика соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу» відповідає пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно постанов Кабінету Міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), що дає підстави для присудження **Білик Олені Миколаївні** наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри
соціальної педагогіки
та соціальної роботи
Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-
педагогічна академія»

Харківської обласної ради

О. І. Рассказова

Підпис _____
Засвідчую _____
Начальник відділу кадрів _____
« ____ » _____ 20 ____ рік